

„Jegyezd meg, hogy az Urnak 1437. évében egy Nagy Antal nevű magyar fellázadt s a parasztok gyűlevész népével egész Erdélyt meg akarta hódoltatni, különösen pedig a nemeseket“ — (A szász nemzet egykorú jegyzőkönyve.)

A szász krónikás felszólításának az utókor csak ritkán engedelmeskedett. Az erdélyi történelem útját a Kápolnai Unióval leiszabó 1437. évi román-magyar jobbágy felkelés emlékezetét — a felkeléshez időben közelálló krónikások rémüldöző pletykát és nyers igazságot keverő gyér beszámolóit után — a magyar történelemírásnak csak az alagsorai őrizték, ha ugyan egyáltalán emlékeztek rá. Az utolsó évtizedek minden felkészültséggel folyó történelmi kutatását summázó Hóman-Szekfü féle „Magyar Történet“ pl. még csak szóra sem méltatja. Az iskola nem tud róla. Amikor a télen Kós Károlynak a lázadó Budai Nagy Antalról írt szindarabját Budapesten bemutatták, a magyar szinkritikusok nem tudták hova tenni a darab történelmi utalásait. Viszont ugyanakkor Kós Károly is darabja történelmi vonatkozásaiban annak a magyar áltörténetírásnak az áldozata, melynek, ha működik az emlékezte, legalább is — misztifikál-Honnan, (kideríthetetlen;) miért (erre kézenfekvő a magyarázat;) elindult az a felfogás, hogy az 1437. évi erdélyi jobbágyfelkelés nem társadalmi harc urak és jobbágyok között, hanem vallási forradalom; Budai Nagy Antal nem az első látható Dózsája a magyar történelemnek, hanem — reformátor, ki csupán a hitélet bizonyos mérvű felfrissítésére tört. Következőkben a KORUNK — az emlékezés hódolatán túl — erre a hamis felfogásra cáfol.

VASILE MUNTEANU: AZ ELSŐ ERDÉLYI PARASZTFORRADALOM ÉVFORDULÓJÁRA

Öt évszázad telt el az első erdélyi parasztforradalom óta. Ez a forradalom Alexandru Vaida-Voevod alparéti kastélya mellett tört ki s a föld robotosai a Bábolna nevű hegy oldalán kötöttek szerződést egymás között.

A kor képét leghivebben egy magyarnyelvű monográfia rajzolja meg. Az 1437-es fölkelés szomorú napokban tört ki s a jobbágyok azért gyűltek össze, egy ólomsötét éjszakán, hogy maguk teremtsenek igazságot maguknak. A zendülést, mint minden parasztforradalmat, véletlen esemény robbantotta ki. A jobbágyok bátrak, vakmerőek lettek attól való félelmükben, hogy letartóztatják őket a nemesek, akik fenhéjazásukban a tiszteletteljes panaszt sem engedték meg s az uralkodó hatalom támadásra készült a rusztikusoktól félve, ahogy egy korabeli okirat nevezi őket. Nem fontos, hogy ki ragadta meg először a cséphadarót

vagy a kaszát, mert egy forradalmat nem lehet bírói szemlébe foglalni, különösen öt évszázad múltán nem, mikor abban az időben a föld birtokosai és robotosai csak a vér törvényét ismerték.

Amiket a történelem ködös anyagában tisztázni kell, azok a nép kétségbeesését magyarázó és a történések lényegébe beavató bizonyítékok. A külsőséges történelem számára az esemény a részletek százaiban, az állomások időrendjében és az előjáték meg tanulságok nélküli elbeszélés színezetében él. Alább mi is közzé adunk néhány töredéket a krónika anyagából, *Nicolae Densuşianu* nyomán. De ezen adatok ismeretén kívül hasznosnak látjuk az ötszáz év előtti Erdély alapépitményéről s a két világ egymásközi viszonyáról képet adni.

A társadalmi légkör A népi zendülés bizonyos gazdasági és társadalmi arculattal esik egybe, ami mindennél jobban tisztázza a forradalom okait. A X. századig a magántulajdon ismeretlen fogalom Erdélyben. A kollektív életformák még a nomád korszak idejéből öröklődtek. Közösen dolgozták, közösen birtokolták a földet s a földmivelés gyümölcseit egymás között elosztották. A tulajdon csak az első magyar királyok idejében keletkezett s Szent István törvényei emelték jogi intézménnyé. Előbb a malmok s a szőlők kerültek az új rendszer alá, végül a föld, amely a XIII. századig a kollektivitások öröksége volt.

Magyarország királyai az udvari kegyenceknek falvakat, birtokokat és kastélyokat osztanak ki. Ha az élet eddig nyugodtan, tulságosan nyomasztó rangfokozatok nélkül folyt, s olyan társadalmi szerkezetben, mely elég szabadságot adott az embereknek, ezután ujdomsült uraságok kötik meg s az uralkodó szeszélyéből teremtett osztályok terhei fojtogatták. 150 év alatt a hűbériség minden fejlődési fázist megért s minden uralmi állást rohamosan meghódított. S amilyen mértékben a nagybirtok szükségét érezte az uralomnak, olyan mértékben nőtt a nemesek kegyetlensége a jobbágyok iránt. Lajos király a legkevésbé sem átalta a Doboka-megyei Vas családot írásban feljogosítani, hogy birtokain a szolgaságnak ellenszegülőkkel szemben vasvillát és más gyilkoló szerszámot használjon. A személyes szabadság ellen pedig olyan megkötéseket alkalmaznak, hogy a jobbágynak nincs jogában egyik birtokról a másikra költözni akkor sem, ha összes dézsmáit kifizeti.

A három hatalom, amely az erdélyi hűbéres társadalom szerkezetét alkotja, szüntelenül egymással verseng a minél gyorsabb vagyongyűjtésben s a népre kivetendő adók kieszelésében. Az állami közigazgatás pénzt kér a király számára, a nemesek pihenés nélküli munkát követelnek birtokaikon, a klérus az egyház számára a természetbeni járulékot s mikor a jobbágyok nem tudnak miből adni, a papok az erdőbe küldik őket, hogy medve meg nyest bőréket hozzanak adományként az Urnak.

A nemesség mind több birtokot halmoz fel s a birtok pedig a forradalom magvát érleli. Az 1437. évi fölkelés egybeesik a szolgaság megszigorításával, amint a népi zendülések hiánya a történelmi krónikákban a hűbéri felépítés és a magyar királyok deszpotizmusának hiányában leli magyarázatát.

A nemzetiségi viszonyok A birtok határozza meg a nemzetiségi viszonyokat is. A nemzetiség az uralkodó hatalom számára járadékot jelent s mivelhogy ez a járadék egész sor ellentéthez vezetett, magyarok, szászok és székelyek megállapodtak abban, hogy rangban egyenlők lesznek, de mindegyik nemzetiség ugyanakkor magának tartotta fenn az elsőbbséget Erdély birtoklásában. Ugyanigy állott a dolog a monarchikus érzéssel is. A szászok a monarchizmust holdakban

számolják, a székelyek erdők kiterjedésében, a magyar arisztokraták pedig kastélyok számában s a föld minőségében.

A három etnikai csoport összetartását csak a parasztforradalom veszélye ébreszti fel. A magyarok, székelyek és szászok kiváltságos nemzeteknek jelentik ki magukat egy írott szerződésben. A megkötésénél szerepet játszó osztályérdekeket *Friedrich Teutsch* 1874-ben, Nagyszebenben megjelent füzeté világitja meg. A román nemesség nem volt kizárva ebből a szövetségből, de fölösleges volt, hogy külön szerződő félként szerepeljen, mert nagyrészt már elmagyarosodott és áttért a katolicizmusra. A nagybirtok képződésével egyidőben a román nép nemcsak szabadságát, hanem vezető rétegét is elvesztette. Maga Nicolae Densușianu, a parasztfölkelések egyik legjártasabb történésze, kénytelen szivszorongva beismerni, hogy a kiváltságok és a birtoklások megőrzése céljából a román vezető réteg egyenként elszaggatta a közte és a parasztlak között fennálló kapcsolatokat.

A jobbágyok 1437-ben egyedül maradtak, csak ösztönük vezette és értelmi készségük irányította a cselekvésben. Amit az uralkodó hatalomnál láttak, azt csinálták ők is. A kiváltságos nemzetek szövetségére spontán testvériesüléssel feleltek a vasvillák és cséphadarók kezelésében. A Bábolna hegyoldalon a román és magyar parasztlak együtt másztak fel, hogy jogokat és a szolgaság megszüntetését követeljék s együtt jöttek le a völgyekbe, hogy rémületet keltsenek az uralkodó hatalomban.

A forradalom Ime hogyan írja le Nicolea Densușianu az 1437-es lázadást:

„Ebben az évben a Szolnok-megyei román parasztlak szövetségnek a magyar parasztlakkal s harcra fognak a magyar nemesség ellen. A forradalom okai, ami a románokat illeti, a következők: a nemesek rabszolgá sorsra juttatták, mintha vásáron vették volna őket; nem engedik őket egyik birtokról a másikra költözni, mégha ott is hagyják javikat; megfosztották őket mindenféle jogaiktól és szabadságaiktól, végül elviselhetetlenül nehéz terheket róttak rájuk. Ezen okokból s hogy régi szabadságjogaikat visszanyerjék, a Szolnok-megyei román parasztlak a magyar parasztlakkal karöltve közös gyűlést tartottak az Alparét község területén levő Bábolna hegyen, megtárgyalták, hogy mit tegyenek, majd követeket küldtek a nemesekhez, kérvén, hogy tartsák tiszteletben régi jogaikat s hogy vegyék le vállaikról az elviselhetetlen rabszolgaság igáját. De a nemesség nem akarta meghallgatni kéréseiket. Mí több, a parasztlak követeit lefoglák, börtönbe vetették, megcsonkították és végül felapritották.

A parasztlak erre harcra lépnek, véres kardú követeket küldenek a szomszédos falvakba s halálos fenyegetésekkel kényszerítik a jobbágyokat, hogy keljenek harcra a nemesség ellen. Az volt a céljuk, hogy legyőzve az erdélyi nemességet, az országot a maguk részére foglalják el. De a magyar nemesség s a székelyek, élükön Erdély vajdájával, Csáki Lászlóval, a parasztlak ellen indultak. Véres csata kezdődik a parasztlak és nemesek között, sokan esnek el mindkét részről, de végülis a nemesek látván, hogy a veszedelem nagy s a harc eredménye kétséges, elhatározták, hogy béketárgyalást kezdenek a parasztlakkal s 1437 július 6-án megkötik a békét, amelynek főbb feltételei a következők voltak: ezentúl egy mágnás vagy nemes se szedjen kilencedet a parasztlak terméséből; a parasztlak legyen meg a szabad költözködési joga; minden évben az Ur Mennybemenetelének ünnepe előtt a parasztlak kiküldöttei gyűlést tartanak a Bábolna-hegyen, amelyen minden faluból és városból két-két élen álló öreg részt vegyen a parasztlak vezéreivel együtt, vagy más

vezérekkel, akiket egy bizonyos időre fognak választani s ezen a gyűlésen megkérdezzék az öregeket, hogy a nemesek tiszteletben tartják-e a parasztok szabadságjogait; ha pedig kitudódik, hogy valamelyik nemes akár egészben, akár részben megszegte ezt a békét, azt kiáltás ki esküszegőnek s a többi nemes tartózkodják a védelemtől a paraszttal szemben.

A béke feltételei súlyosak és megalázóak voltak az erdélyi nemességre nézve, amely a forradalom kitörése előtt semmit sem akart hallani a parasztok kéréseiről. Kitűnik azonban, hogy a nemesség és parasztság közötti harcban a győzelem mérlege az utóbbiak felé hajolt. De az erdélyi nemesség hátsó gondolatokkal kötötte meg a békét, mert nem sokára ezután az erdélyi nemesek, szászok és székelyek összegyűlnek Kápolna faluban s esküvel kötnek véd- és dac-szövetséget a parasztság ellen. A polgárháború erre másodszor is kitör. A parasztok ez alkalommal is vitézül harcolnak, míg végül a három nemzet belátva, hogy nem tudják fegyverrel legyőzni a parasztságot, megint a béke eszközéhez folyamodnak, amit ideiglenesen meg is kötnek Apáti faluban s e béke értelmében abban állapodnak meg, hogy a parasztok és nemesek közti ellentétekben véglegesen Zsigmond német császár és magyar király döntsön. A parasztok és nemesek ezután küldöttséget menesztenek a kolozsmonostori apátságához, hogy az okiratot hitelesítse. Ebben a forradalomban a lázadó parasztok vezérei a Román Mihály és Román Gál voltak. De Zsigmond császár mielőtt határozhatott volna az erdélyi nemesek és a parasztok viszályában a forradalom tüze harmadszor is feltört. A parasztok seregének egy része Erdély szíve felé haladt, a másik fele pedig Magyarország felé. A parasztok elhatoltak Nagyenyedig, elfoglalták Kolozsvárt, pusztítva a nemesek udvarát és birtokait. A nemesek szintén feldúlták a parasztok falvait s levágták, akit utjukban találtak. Ekkor a létért aggódó három nemzet újra találkozik Tordán s megújítják a múlt évben Kápolnán kötött egyezséget, hogy igába törjék az átkozott parasztokat. A parasztlázadást végül is fegyverekkel fojtották el.

A vég A jobbágyokat legyőzték. A forradalom fővezérét, Nagy Antalt a nemesek megölték és felkardabolták Kolozsmonostor mellett, kilenc társát pedig a Torda várossal szemben lévő csucson karóba huzzták.

Az első erdélyi parasztforrádalom megbukott, mint minden parasztfőlkelés 1437 és 1918 között. A zendülés nem változtatta meg a hűbéri társadalom alkatát s nem sikerült emberséges érzést sem kelteni az uralkodó hatalom lelkében.

Mindazért, amit a nemesség veszített a polgárháború alatt, újabb kiváltságok kárpótolták bőven. A birtokok virágzóbbak lettek, mert a robotmunka kemény büntetés lett, az állami közigazgatás barbár éberséggel járt el, hogy bebizonyítsa szolgálai hűségét a trónnal szemben, a klérus pedig megkészserezte dézsmáit a lázadók elleni egyházi átokkal.

Csak a nép nem kért többé semmit, drámáját hallgatásba, vértanuit keresztutakon temetve el. A jobbágyok megtanulták, hogy az ellenszegülésnek nincs sem faja, sem vallása s Nagy Antal hősiességét idézték s évek során át látogatták kivégzésének helyét, hogy világot gyujtsanak emlékére.

De amit sohasem tudott legyőzni a hűbériség, az az egész Erdély történelmében végighúzó éber és bátor paraszti öntudat. Az 1437. évi fölkelés a népi zendülések állandó sorát nyitja meg.